

BUDA ATTILA

A Meidzsi előtti japán irodalom magyar fordításai

1.

A 18. század végi európai romantikus világkép egyik eleme az orientalizmus volt. Bár elsősorban a Közel-Kelet és India népeire irányította a figyelmet, de részt kapott az érdeklődésből a Távol-Kelet, a kínai és japán világ is. 1931-ben Staud Géza foglalta össze a magyar megközelítés jellemzőit, jelentős szerzőit és műveit, valamint a nyugatitól eltérő vonásait; illetve azt a paradox helyzetet, amelyben egyes nyugati szerzők számára a magyarság – keleti származástudata, sajátos társadalmi berendezkedése következtében – szintén az orientalizmus tárgya lett.¹ Az 1700-as évek végén már másfél százados elzárkózás megismerést torzító tükrén keresztül azonban a belpolitikai és vallási viszonyokról, a társadalmi életről, a szokásokról, kultúráról szóló tudósítások többnyire hibás vagy félreértelmezett ismereteket tartalmaztak, s ezek váltottak ki a korábbinál szélesebb érdeklődést, a romantika világképébe olvadva. Az egyes szerzők által választott keleti témák emiatt nem a valóságra épültek, viszont önkifejezési lehetőséget nyújtottak egyébként elhallgatásra ítélt személyes vagy politikai, kritikai gondolataik számára.

Ennek egyik példája Gottlieb Konrad Pfaffel német író *Usge und Zacchi* című verse, amelynek első versszaka a következő:

In Japan, wo viel edle Seelen,
Und holde Mädchen sind,
War, wie die Schiffer uns erzählen,
Ein armes Hirtenkind.

Magyarul: „Japánban, ahol sok nemes lélek és tisztességes lány van, élt – ahogy a hajósok mondják – egy szegény juhászfiú.” Ezt a verset, prózaként szedve 1829-ben az akkor már *Muzáron* nevet viselő *Élet és Irodalom* fordítási és/vagy feldolgozási pályaműnek tűzte ki,² az okot Kazinczy Ferenc így indokolta:

* A szerző az ELTE Toldy Ferenc Könyvtár nyugalmazott vezetője.

1 STAUD Géza, *Az orientalizmus a magyar romantikában* (Budapest: Sárkány Nyomda, 1931). 1999-ben megjelent második kiadásban is (Terebess Kiadó).

2 Gottlieb Konrad PFAFFEL, „Usge und Zacchi”, *Muzáron: Élet és Irodalom* 3, 13. rész (1829): 68–70.

A Muzáron szerkezetítője Pfaffelnek különösen nem nagy tekintetű érdemlő regéjét egyedül azért adá ki témául, mert ennek mind fentebb, mind alantabb oldalai vagynak, s így az újjáteremtésre tágasb utat nyílnak egyik vagy másik nemből.³

A *Japáni történet* című tematikus blokk elején Kazinczy bevezetése olvasható, amiből a fenti idézet is származik, ebben felsorolja, hogy a korábbi számokban kik ültették át magyar nyelvre, magyar viszonyok közé a német nyelvű, de (képzelt) japán tárgyú verset; többek között Vörösmarty Mihály és Szalai Benjamin álnéven Kisfaludy Károly. Itt olvasható még Kazinczy két átültetése is. Az első az *Uzge és Zacchi* címet viselő próza fordítása – első mondata: „Japánban, hol sok széplelkű emberek és sok kedves alakú leányok teremnek, vala, amint hajósink beszélnek, egy szegény nyájpásztor gyermeke”,⁴ a második verses tolmácsolás, címe *Gibárt és Irma*, indokolása világosan mutatja az irodalmi inspirációt és nem a földrajzi vagy a valósághoz kötődő ismereteket: „Itt következik a román újradolgozása azon alakban, melyet Góthe választott az Azán Aga cím alatt adott Szerbusi énekhez.”⁵

A „japán[í]” még a 19. század elején is többnyire valami orientális szenzációt és egyszerű kitalált, mesebeli világot jelentett. Az, hogy egy szerző minden, akár áttételes élmény nélkül csak *elképzelt* egy távol- (vagy közel-) keleti történetet, annak szereplőit, s ezt írta meg a magyar költészetre vagy prózára jellemző formai elemek segítségével, ha nem is gyakran, de a reformkorban is előfordult. Példa erre Vajda Péter novellája, amely a keresztényüldözés idejében (1597 után) játszódik Meacóban, azaz Kiotóban. Főhőse egy portugál idegen s egy szépséges japán lány, szerelmük számtalan viszontagság után Lisszabonban jut nyugvópontra, ahová mindhárman (a lány apjával) a vérengzés elől elmenekülnek. A novella tényeiben a keresztény utazási krónikák megállapításai, felfogásában a romantika és a szentimentalizmus elemei jelenek.⁶ Fantázia szülte beleélések később is előfordultak: 1860-ban ifjabb Kun Pál *A rabnő dala* címmel japán eredetű verset adott közre – a versnek természetesen semmi köze nincs a japán irodalomhoz.⁷

A reformkori *Társalkodó* 1832. szeptember elsejei számában szerző nélküli, kétnyelvű verses közlemény jelent meg.⁸ Mivel a lap a *Jelenkor* című szépirodalmi folyóirat melléklapja volt, ez a tény önmagában semmi szenzációt nem rejtett. Annál többet azonban az idegen nyelvű vers, amely a Meidzsi előtti japán irodalom első hazai képviselő-

3 KAZINCZY Ferenc, „Japáni történet: I. Bézézetés”, *Muzáron: Élet és Literatura* 4, 28. rész (1829): 307–308. Kazinczy az idézett mondatban arra célzott, hogy Pfaffel verse az emelkedett stílust és a köznapit is magában foglalja, ezért ódai vagy elbeszélő műveket is inspirálhat.

4 KAZINCZY Ferenc, „Uzge és Zacchi”, *Muzáron: Élet és Literatura* 4, 28. rész (1829): 310–312.

5 KAZINCZY Ferenc, „Gibárt és Irma”, *Muzáron: Élet és Literatura* 4, 28. rész (1829): 315–318.

6 VAJDA Péter, „Yoridala”, *Aurora: Hazai almanach* (1837): 311–374.

7 BUDA Attila, „A (mű)fordítás rejtékútjai, avagy ösvények Kosztolányi Dezső japán versei felé”, *Literatura* 44 (2018): 343–359, 348–349.

8 [Név nélkül], „Japáni tánc és ének”, *Társalkodó* 1, 70. sz. (1832): 279. Újra: BUDA Attila, szerk., *Messziről felmerülő, vonzó szigetek: I. Japánról szóló, magyar nyelvű ismertetések a kezdetektől 1869-ig*, 3. köt., Pagoda és krizantém (Budapest: Ráció Kiadó, 2010), 1:114–115.

je, egyben az európai recepció egyik állomása. Ráadásul, szemben az 1868 utáni idegen nyelvű fordításokkal, amelyek mind egy eltűnő, akkor már eltűnt világról tudósítottak, e vers megjelenése idején még jelen idejű volt. Kísérőszövege szerint rögtönzés, egy zenés mulatságon hangzott el, szövegébe félrehallások s feltehetően holland–japán keverékszavak kerültek. Közreadója, Germain Felix Meylan 1830-ban, Dedzsimán tartózkodása utolsó évében jelentette meg holland fordításával együtt.⁹

Az első közlés után e távoli, egzotikus mű megkezdte vándorútját a nyugati nyelvek között. 1832. március 7-én egy berlini, német nyelvű, külföldi irodalmat közlő lap első oldalán jelent meg, német fordításával együtt.¹⁰ A cikk elején a holland forrás olvasható, majd ismertetés és részlet Meylan kötetéből. A következő szövegegység a két versé, bal oldalon az első közlésnek megfelelő formában a japán „eredeti”, jobb oldalon a német szabad fordítás. A közlést öt tételes bibliográfia zárja, minden említett mű holland kiadás, ami arra utal, hogy az igen korlátozott nyugati kapcsolatokban az 1800-as évek közepéig Hollandiának központi szerepe volt. A német kísérőszöveg a verset *Minnelied*nek, szerelmi éneknek nevezi.

Ezt követte a *Társalkodó* említett közleménye, forrása is nagy valószínűséggel a német, és nem a holland előzmény volt. De nem másolja a német szöveget, a Meylan holland eredetije után készült német fordításnak is csak egy részét közli magyarul. Viszont a japán vers tolmácsolásában az ismeretlen szerző formahűségre törekedett; pontosabban versként s nem prózai műként adta közre.

Nyolc év múlva, 1840-ben a *The Asiatic Journal* január–áprilisi számában két hosszabb könyvfejezet olvasható. Az első a japán irodalomról, nyelvről és tudományról szól, a második pedig a művészetekről, iparművészetről, kereskedelemről és Japán termékeiről.¹¹ Egy évvel később mindkettő megjelent a 19. századi japánok viselkedését és szokásait tárgyaló *Manners and customs of the Japanese* kötetben, amely holland és német utazók élményei, tapasztalatai alapján készült.¹² Mindkettőben olvasható a holland–német–magyar fordításban már megjelent, immár az angol olvasók rendelkezésére is álló vers, de mindkettőben csak az első hét sor, az utolsó öt elmaradt.

Az előbbi bekezdésben említett kötetet Philipp Franz von Siebold állította össze, s az ő híradása alapján jelent meg a *Hon és Külföld* című folyóirat 1841-es, első évfolyamában egy név nélküli, három részből álló tudósítás. Ennek egyik része a *Kodzsziki* első hazai bemutatása, feltehetően már a lejegyzés helyén félrehallott vagy nem a későbbi át-

9 *Japan: Voorgesteld in schetsen over de zeden en gebruiken van dat rijk, bijzonder over de ingezetenen der stad Nagasaky*, door G[ermain]. F[elix]. MEIJLAN, uitg. J. H. TOBIAS (Amsterdam: M. Westerman & Zoon, 1830), 141–142.

10 [Név nélkül], „Holland”, *Magazin für die Literatur des Auslandes*, 1832. március 7., 1–2.

11 [Philipp Franz SIEBOLD], „Manners and customs of the Japanese”, *The Asiatic Journal* 35, No. 31 (1840): 5–17.

12 Ph[ilipp]. Fr[anz]. von SIEBOLD, *Manners and customs of the Japanese in the nineteenth century: From recent dutch visitors of Japan, and the German of Dr. Ph[ilipp]. Fr[anz]. von Siebold* (London: John Murray, 1841), 304.

írási konvenciók szerint megörökített nevekkal, de a történet és Amaterasu Ómikami, Izanagi és Izanami, valamint Dzsimmu tennó világosan felismerhető.¹³

Mint látható, az elzárkózás ellenére is folyamatosak, ha nem is gyakoriak voltak a tudósítások Távol-Kelet akkor már legjobban ismert két országáról. A titokzatosság részben fokozta és növelte az érdeklődést, részben kiváltotta az ismeretek megszerezését. Különösen a Bakumacu éveiben, amikor Japán küldöttség járt Európában és Amerikában, azzal a céllal, hogy a kikötők megnyitását elkerüljék, ez a szándékot is az érdeklődés fokozódása követte. Kézikönyvekbe ekkor már általános, földrajzi és történeti vonatkozásokat tartalmazó szócikkek is bekerültek Japánról,¹⁴ s ennek köszönhető, hogy az 1850 és 1855 között megjelenő *Újabb kori ismeretek tára* című enciklopédia több japán tárgyú szócikket tartalmazott, például negyedik kötetében Julius Heinrich Klaproth nyomán a japán nyelvről és irodalomról; ez volt az első, a pillanatnyi ismereteket felsoroló összefoglaló.¹⁵

2.

A Japánnal kapcsolatos nyugati ismeretek elterjesztésében nagy szerepük volt a világhiállításoknak. Az 1851-es első, londoni kiállításon még nem volt jelen, de a Bakumacu 9. évében, 1862-ben, nem hivatalosan ugyan, viszont jelentős műtárgyakkal részt vett a londoni kiállításon. A hazai érdeklődés is főként az 1873-as bécsi kiállítás után erősödött meg.

1871-ben a *Vasárnapi Újság* háromrészes elbeszélést közölt *A negyvenhét rónin* címmel. Forrása Algernon Bertram Mitford *Tales of old Japan* című kétkötetes, ebben az évben megjelent munkája. Ez a közismert, sokszor feldolgozott történelmi esemény irodalmi megfogalmazásának első magyar nyelvű, közvetítőszövegből származó fordítása. Nemcsak az alaptörténetet tartalmazza, a kompilátor kitér a társadalmi változásra, szót ejt a szerzőről, valamint a Szengakudzsiról, a róninok emlékhelyéről is.¹⁶

1873-ban Szemere Attila Edward Howard House amerikai újságíró nyomán az Aszakusza egyik kabuki színházának¹⁷ közönségét, s az előadást írta le, közben kivonatossan a játszott darab kivonatát is közölte.¹⁸ A kabuki címe *Bunbuku Chagama*, vagy *A bugyogó teásfazék*. Főszereplője egy tanuki, azaz nyestkutya – itt borznak fordítva –, aki alakváltó képességeit felhasználva jutalmazza megmentője kedvességét. Ugyanebben az évben a *Fővárosi Lapok* egyik tárcája angol és német fordítások alapján az ázsiai irodalomról értekezett, utolsónak Leon de Rosny *Anthologie japonaise*

13 [Név nélkül], „Japán teremtésről mythussai és hajdankori története”, *Hon és Külföld* 1, 50. sz. (1841): 198–199, újraközölve: BUDA, *Messziről felmerülő, vonzó szigetek...*, 1:135–138.

14 Számátalan példa található a *Messziről felmerülő, vonzó szigetek* első kötetében, lásd az előző jegyzetet.

15 Újraközölve: uo., 1:170–172.

16 –Á –R, „A negyvenhét rónin: Japáni történet”, *Vasárnapi Újság* 18, 43. sz. (1871): 534–535; *Vasárnapi Újság* 18, 44. sz. (1871): 546–547; *Vasárnapi Újság* 18, 45. sz. (1871): 558–559.

17 1842 óta három társulat működött itt, a Nakamura-zat, az Ucsimura-zat, és a Kavarazaki-zat.

18 Sz[EMERE]. A[ttila]., „Egy nap a japáni színházban”, *Budapesti Szemle* 1. köt., 2. sz. (1873): 415–435.

című gyűjteményéről, „mely azok közül, kik a világtárlaton Japán műiparát és tarka művészetét bámulták, bizonyára szintén nem egy embert fog érdekelni”. A szerző vázlatosan ismerteti a kötetet, a japán irodalom történetét, s egy példamondatot is idéz: „Ne nasi kusa tomo fito-wo mije kasi. (Mint fű gyökér nélkül, úgy tűnik föl neked az ember.)”¹⁹ Wohl Stefanie pedig a *Pesti Napló* 1885. évi 233. számában *Japán költészet* címmel Judith Gautier – Théophile Gautier lánya – *Poèmes de la Libellule* című, versfordításokat tartalmazó, japonizáló tusfestményekkel illusztrált kötetéről közölt recenziót.

A Heinrich Gusztáv szerkesztésében megjelent, négykötetes *Egyetemes irodalomtörténet* első, 1903-as kötete a keleti népek irodalmával foglalkozik. A japán fejezetet Fiók Károly írta. Szerinte Japánnak nincs önálló nemzeti irodalma, ami van, azt mind Kínától kapta. Megemlíti a *Kodzszikit*, a *Nihonsokit*, valamint a *Manjósút*, illetve a *Kokin vakasút* (*Kokinsút*). Közöl két versfordítást is az eredeti megadása nélkül, illetve egy *Kantamui párna* című „dalmű” tartalmát:

Egy buddhista zárandok jön Kantamuba, és alszik egyet azon a híres párnán, melyre aki fejét leteszi, csodálatos álmokképekben a Nirvána üdvösségét előre élvezi. Eközben követ jön, ki a zárandokot a császári trónra hívja meg, mert a császár az ő javára leköszönt. Egy karének hangzik fel és rajzolja azt a boldogságot, mit a zárandok ötven évén át mint császár élvezett. Egyik miniszter a halhatatlanság italát nyújtja neki, és a kar táncot jár, mely az istenek örömét, boldogságát festi, mire a zárandok felébred; fejében még táncolva kering a négy évszak és az egész hangulat általános táncba csap át.²⁰

A 20. század elején kirobbant orosz–japán háború megsokszorozta a távoli szigetországgal kapcsolatos érdeklődést, és ez a fordítások számának emelkedésében is megmutatkozott. 1904-ben a *Budapesti Hírlap* név nélküli cikkben írt Japán költészetéről és sajtójáról, Pröhle Vilmos az *Új Időkben*, Kubán Endre pedig a *Resicai Lapokban* adott közre néhány fordítást. Az első átültetés japán eredetiből készült, s két nagy versgyűjteményből, a *Manjósú* és a *Kokinsú* verseiből válogatott, valamint (akkor) új, hírlapokban megjelent tankákból. A második közlés forrása német szöveg volt, igaz, állítólag ez a közbülső állomás a közlő japán ismerősétől származott. A magyar változatok forma és nyelv szerint inkább a magyar költészetbe illeszkednek, mintsem egy japán vers magyar megfelelői lennének.²¹

Ebben az évben a *Budapesti Szemle* Barátosi Balogh Benedek japánból készül fordításait jelentette meg. Közülük az egyik a Nyugaton talán legismertebb népmese, *Urasima Táró története*, emellett a *Taketori monogatari – A bambuszgyűjtő öregember meseje* –, illetve még egy sokszor feldolgozott mese, a *Momotaró*, valamint a *halászho-*

19 (K.), „Ázsiai költészet”, *Fővárosi Lapok*, 1873. okt. 22., 1056–1057.

20 Fiók Károly, *Japán*, lásd: HEINRICH Gusztáv, szerk., *Egyetemes irodalomtörténet*, 4 köt. (Budapest: Franklin Kiadó, 1903–1911), 1:147–152. Újraközölve: BUDA, *Messziről felmerülő, vonzó szigetek...*, 120.

21 BUDA, „A (mű)fordítás rejtekútjai...”, 349–351. Pröhle Vilmos egy tanka japán nyelvű, latin betűkre átírt szövegét is közreadta.

rog; a források nem ismertek.²² A magyar változatok szövegét néhány jegyzet kíséri, egy-két beszélő név magyar jelentése is zárójelben olvasható. A japán nevek (át)írása következetlen, kialakulatlan. Ezek a fordítások két évvel később Barátosi Balogh Benedek *Dai Nippon* című munkájának harmadik kötetében is megjelentek,²³ sőt az elmúlt száztiz évben több forrásból eltérő szövegű tolmácsolásuk is készült. A jegyzetben felsoroltakon kívül különlegesség például Urasima Táró meséje 1911-ben, eszperantó fordítás alapján,²⁴ vagy 1919-ben Szabó Nándor két folytatásos tárcája *Holdkissasszony* címmel, amelynek szerzőjét így tüntette fel: Taketori Monogatari. Az írás egyébként Kagujahime történetét tartalmazza.²⁵ Heltai Jenő a *Jövendő* Japán-számában közölt három fordítást Karl Florenz nyomán,²⁶ melyekről Zágonyi Ervin megállapította: „A hangsúlyos-rímes átköltések színvonala – természetesen – nem haladja meg a századvégi nép-nemzeti iskola költészetének szintjét.”²⁷ Heltai a *Pesti Hírlap*ban Karl Florenz nyomán verses változatát közölte az egyik említett mesének, *Urashima, a halász* címmel. Első forrásként a *Manjósút* adja meg, a verset elbeszélői bevezető nyitja és tanulság zárja.²⁸ De nemcsak szemelvényeket közlő, hanem japán szerzőket bemutató írások is megjelentek, Ágner Lajos Kjukutei Bakinról és Macuo Basóról is írt.²⁹ Utóbbiban ezek a sorok olvashatók a napjainkban annyira kedvelt versformáról, persze a kor ismeretei, illetve az érvényes japán kanonizáció fényében:

Mi tehát ez a haikai? Tizenhét szótagból álló költemény, mely formában a társalgási nyelvet is lehetett használni. Ebben különbözik egy másik költői formától, amelynek neve renga és amely a finomabb nyelvnek költői formája. A haikai írásában Basó lett a legnagyobb művész, őt el is nevezték ezen költői forma királyának. Tartalma szerint sokféle volt a haikai. Basó benne a japáni nyelvnek erejét a kínai írás szépségével igyekezett összeegyeztetni, s a természet szemléletet idealizmus, [!] pesszimizmust és szabadságot

22 „Urashimataro: A legrégebb japán ősmese”, ford. [BARÁTOSI] BALOGH Benedek, *Budapesti Szemle* 117. köt., 326. sz. (1904): 312–330; „Taketori monogatari: (Regényes elbeszélés)”, ford. [BARÁTOSI] BALOGH Benedek, *Budapesti Szemle* 118. köt., 329. sz. (1904): 202–230; „Momotaro: (Barackfi)”, ford. [BARÁTOSI] BALOGH Benedek, *Budapesti Szemle* 120. köt., 336. sz. (1904): 388–396; „A halászhorog”, ford. [BARÁTOSI] BALOGH Benedek, *Budapesti Szemle* 120. köt., 336. sz. (1904): 397–406.

23 BARÁTOSI BALOGH Benedek, *Dai Nippon*, 3 köt. (Budapest: Korvin Testvérek nyomdája, 1906), 3:151–185, 3:186–197, 3:198–208, 3:209–221.

24 „Urasima: Legenda”, ford. NÉMETH József, *Temesvári Újság*, 1911. november 13., 1–2; november 14., 1–2; november 15., 1–2; november 16., 1; november 17., 1–2. E folytatások, valamint két modern szerző elbeszélései a tárcarovatban *Japán legendák, mesék és elbeszélések* főcím alatt olvashatók, az utolsó rész 1912. január 11-én jelent meg. Mindegyik forrása az eszperantó változat, Urasima nevének kiejtési javaslata: Vrasima.

25 TAKETORI Monogatari, „Holdkissasszony”, ford. SZABÓ Nándor, *Mohácsi Hírlap* 9, 13. sz. (1919): 1–2; *Mohácsi Hírlap* 9, 14. sz. (1919): 1–2.

26 HELTAI Jenő, „Japán költők”, *Jövendő* 2, 8. sz. (1904): 36.

27 ZÁGONYI Ervin, „Kosztolányi japán versfordításai – forrásaik fényében II.”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 94 (1990): 46–70, 48.

28 „Japáni költőkből: Karl Florenz nyomán”, ford. HELTAI Jenő, *Pesti Hírlap*, 1904. febr. 18., 1. Urasima Táró történetének szövegelőzményei a 8. században jelentek meg, s több változatban ismertek.

29 ÁGNER Lajos, „Japán legnagyobb regényírója”, *Alkotmány*, 1904. dec. 25., 19–20; ÁGNER Lajos, „Japán legnagyobb költője”, *Hazánk*, 1905. október 8., 4.

énekelte meg. A haikai lírai költemény, melyben a költő a földöntúli élet utáni epekedésnek is kifejezést ad. Olykor melankólia, máskor elmésség, gúny vegyül e formába. Művelőinek sora igen nagy.

A szerző négy sorként fordított példát is hoz – „Oh, kedves gyermek! / De messze mentél, / Szitakötőcskét fogdosi, fogni! / Ah, messze, messze!”, amelyhez Vörösmarty Mihály *Kisgyermek halálára* című versét társítja.

Ugyancsak 1904-ben közölt egy névtelen szerző hosszú tárcát a gyulai *Békés* című lapban a régi és új japán irodalomról. Szó esik benne a *Kodzszikiról*, a *Nihongiról*, a *Manjósúrról*, amelynek verseiben

[...] megnyilatkozik a japán psziché. Apró szerkezetük, a dédelgető, babuskáló hang, az egyszerű, naiv gondolatok, melyek röviden, lendület nélkül jelennek meg igénytelen köntösükben, az enyhe, könnyedén repdeső fantázia – mindez a japán lélekből fakad.

Olvasható néhány fordítás is, amelyek hangja, kifejezései semmiben sem különböznek a Petőfi-epigonok szolamától. A régi irodalomból említést kap még a *Kokin vakasu*, Bakin, Basó – ők voltak Nyugaton, tehát Magyarországon is a régi japán irodalmat képviselő szerzők.³⁰

1905-ben Barátosi Balogh Benedek egy nő-darab fordítását adta közre a *Budapesti Szemlében*,³¹ majd egy évvel később, említett munkája harmadik kötetében az első magyar nyelvű japán irodalomtörténet mellett nem csupán a felsorolt, illetve rajtuk kívül először közölt prózai munkák, a nő magyar szövege, hanem rövidebb, lírai versek is olvashatók. A nő-darabot később Rapaics Rajmund is lefordította, igaz, német közvetítőnyelvből, s a történet mesegyűjteményekben is előfordul.³²

Az 1904–1905-ös évek Japánnal kapcsolatos hangulatát jól mutatja az alábbi rövid kis híradás:

Az örök mosoly, a világos színek és a mandulaszemek hazája, Japán került ma színre az Uránia Színházban. Az aktuális tárgy Szemere Attilának pompás munkája, akinek szellemes, kedves stílusa kiválóan kifokozta a közönségben a darab iránt való érdeklődést. Az első felvonásban Japán múltjából kapunk ízelítőt. A japán néphit különböző megnyilatkozásai, a művészetek legkezdetlegesebb formái kitűnően összeválogatott képekben vonulnak a néző előtt. A japán színészet, tánc, istentiszteleti szertartások, templomok

30 [Név nélkül], „A japán irodalom”, *Békés*, 1904. szept. 11., 1–4.

31 [ZEAMI Motokijó], „A pehelyruha: (Hagoromo): Japán Nő-játék”, ford. [BARÁTOSI] BALOGH Benedek, *Budapesti Szemle* 123. köt., 344. sz. (1905): 261–273.

32 [ZEAMI Motokijó], „A tollruha: Ha-goromo”, in *A felkelő nap országában*, szerk. Hans MOLISCH, ford. RAPAICS Rajmund, 96–101 (Budapest: Királyi Magyar Természettudományi Társulat, 1930). Előtte egy másik nő-darab részlete olvasható Karl Florenz nyomán. Lásd még: *Japáni mesék*, Az ifjúság számára átírt és illusztrálta AKANTISZ Viktor (Budapest: Szent István Társulat, 1901), 52–54; *Japán hőstörténetek és népmesék*, ford., előszó FEKETE Gabriella (Budapest: Vitézi Rend Zrínyi Csoport, 1943), 84–86; *A tűz-mánó: Japán mesék*, kiad. SZÁNTAI Zsolt (Budapest: Novella Kiadó, 2006), 124–125.

ismertetése fejezi be az első felvonást. A második felvonás a japán élet bemutatásának van szentelve. A japán család, nevelés, házasság, válás, a napi munka, a japán festészet, iparművészet, lakkészítés, porcelánkészítés a rokonszenv és bámulat érzését váltja ki a nézőből. A harmadik felvonás foglalkozik a modern Japánnal. Ismerteti a tökéletes japán kertészetet, a császári palotát és lakóit, a mesés szépségű japán tájakat, Jokohamát, Tokiót, a tengeri kikötőket, végül pompás mozgóképekben a japán tengerészetet. A közönség nagyon szívesen fogadta a darabot és lelkes tapsokkal fejezte ki tetszését.³³

Feltehetően a megélenkült érdeklődés, a japánszimpátiák hozták, hogy 1904-ben a *Jövendő* a már említett japán számmal jelentkezett, majd 1906-ban a *Magyar Szemle* is. A tendencia napjainkig tart, az említettekét változatos tartalmú folyóiratok, hasonló, a japán kultúrát középpontjukba emelő számai követték. A *Magyar Szemle*ben különböző prózai írások mellett olvashatók Nara- és Heian-kori költők versei, a forrás és a fordítók nevei hiányoznak. A közvetítő fordító viszont ismert: Paul Enderling, akinek *Japanische Novellen und Gedichte* című kötete 1905-ben jelent meg.³⁴

A nyitás, valamint a nyomában járó, immár visszafogásra nem kényszerülő nyugati érdeklődés a japánoknak is alkalmat adott arra, hogy megismerjék saját múltjukat, történelmük elmúlt évszázadainak kultúráját, benne íróikat, költőiket és magukat a műveket is. Erre a törvényszerű feledésen túl saját anyanyelvi nehézségeik is kényszerítették őket, minél régebbi volt egy szöveg, annál több problémát jelentett elolvasása és főleg megértése az átlagos műveltséggel rendelkező japán számára. Mindezt Barátosi Balogh Barna *Dai Nippon* című munkája harmadik kötetében meg is állapította: „A japán nemzet gazdag irodalmának történeti feldolgozása még húsz évvel ezelőtt teljesen hiányzott.”³⁵ A kötetet hosszabb bevezető nyitja, amely a *Kodzsikitől* az 1900-as évek elejének szerzőiig tárgyalja a japán irodalmat. Ekkorra a japán irodalomtörténészek már megállapították visszafelé a főbb fejlődési pontokat, s az elmúlt bő egy évszázadban ezt finomították Japánban és a nagyvilágban is a téma szakértői. A második, nagyobb rész pedig egy szöveggyűjtemény, amely a szerző már említett fordításait foglalja magában. A japán irodalom önmegismerésének és nyugati terjedésének egyik hazai jele Török Gyula írása Muraszaki Sikiburól a *Nyugatban*. Apropiója a *Gendzsi regényének* német fordítása, pontosabban a fordítás utáni élmény közvetítése.³⁶

1910-ben *Régi japán költők* címmel jelentek meg Várkonyi Titusz tanka-átköltései,³⁷ *Japán dalok és mesék* címmel pedig Ivánfi Jenő fordításai.³⁸ Utóbbi egy prózai mű mellett öt japán dal, melyek forrásaként a fordító angol közvetítőkre utal, de Zágonyi Ervin szerint inkább Enderlingből merített. Mindenesetre Ivánfi rövid bevezetőjében különbséget tesz a közvetítőnyelvi változatok között – az angolt a francia elé helyezve –, s

33 [Név nélkül] „Japán: Bemutató az Urániában”, *Alkotmány*, 1904. április 24., 9.

34 BUDA, „A (mű)fordítás rejtekútjai...”, 351–353.

35 BARÁTOSI BALOGH, *Dai Nippon...*, 3:3.

36 TÖRÖK Gyula, „Muraszaki-no-Szhikubu: Genji monogatari”, *Nyugat* 6, 4. sz. (1913): 322–323.

37 „Régi japán költők”, ford. VÁRKONYI Titusz, *Alkotmány*, 1910. június 9., 1.

38 „Régi japán dalok és mesék”, ford. IVÁNYI Jenő, *Az Újság*, 1910. augusztus 31., 1.

evvel, ha nem is mondja ki, rámutat arra, hogy a nem forrásnyelvi átültetések „továbbfordítása” legfeljebb egy újabb változatot hozhat létre, amelyről legfeljebb feltételezni lehet, hogy az „eredetihez” közelebb áll, valójában az európai irodalom narratívájának a keretei között marad.³⁹ Vidor Marcell 1913-ban a *Pesti Napló*-ban és a *Magyarországban*,⁴⁰ Bardócz Árpád 1915-ben, 1917-ben és 1918-ban közölt *A Hétben* fordításokat.⁴¹ Ebbe a közléscsoportba tartozik még a soproni *Kultúra* című lapban 1920-ban megjelent *Régi japán antológiákból* című, a *Manjósúból* és a *Kokinsúból* való szemelvény. Fordítójuk jelöletlen, Zágonyi Ervin Barna Józsefet valószínűsíti.⁴²

3.

Az első világháború után, az 1920-as évektől is közöltek a napilapok, folyóiratok még egy-egy közleményben régi japán verseket – Képes Géza, Féja Géza, Matavovszky Béla⁴³ –, de lassan egyre inkább az önálló kötetekre tevődött át a hangsúly. A kolozsvári *Ellenzék* 1922-ben közölte Kuncz Aladár cikkét, címe: *A régi és az új Japán*. A szerző röviden áttekinti a nyugati recepció néhány antológiáját, a japán irodalom korszakait, a költői műfajokat. Közli Basó egyik haikuját – a fordítások feltehetően tőle származnak – Kakinomoto no Hitomaro egyik versét, említi a *Manjósú* Urasima-történetét, közread néhány prózaként szedett tankát „hevenyészett fordításban”, s röviden ismerteti Muraszki Sikibu, Szei Sónagon, valamint Bakin munkásságát.⁴⁴

Talán egy „Tücsök és bogár” rovatba tartozó lehetne a *Borászati Lapok* 1922. október 5-ei számában olvasható költemény, amelyet a lap egyik levelezője saját sorainak kísérvőjeként küldött be a szerkesztőségnek, „mint a turáni testvériség híve és munkás katonája”. Az állítólag japánból fordított vers írója a levél küldője szerint „Ozi, a japánok »Ady«-ja”, de láthatóan csupán annyi köze volt a beküldött versnek a japánokhoz, mint magának Adynak. Elég az első versszakot idézni: „Mustod édes, mint a méz – / hálatalten égre nézz!”⁴⁵ Némiképp kapcsolódik ehhez az *Ellenzék* 1923. január 21-ei számában, Ambrus Balázs fordításában kiadott *Két japán vers*. Az egyik szerzője Tschen-tiu-fin, a másiké „Ismeretlen japán költő”, utóbbi első sorai:

39 ZÁGONYI, „Kosztolányi japán versfordításai...”, 48; lásd még: BUDA, „A (mű)fordítás rejtekútjai...”, 354–356.

40 „Japán költők”, ford. VIDOR Marcell, *Pesti Napló*, 1913. március 23., 46; „Japáni versek”, ford. VIDOR Marcell, *Pesti Napló*, 1913. dec. 21., 38. (Rövid bevezetővel); „Japán versek”, ford. VIDOR Marcell, *Magyarország*, 1913. december 25., 37. (A versek között vannak dupla közlések is.)

41 „Japán versek”, ford. BARDÓCZ Árpád, *A Hét* 26, 36. sz. (1915): 492; „Japán versek”, ford. BARDÓCZ Árpád, *A Hét* 29, 25. sz. (1918): 392.

42 ZÁGONYI, „Kosztolányi japán versfordításai...”, 48.

43 „Három tavaszi vers”, ford. KÉPES Géza, *Új Idők* 37, 20. sz. (1931): 619; „Japán versek”, átdolg. FÉJA Géza, *Előrs* 3, 8. sz. (1930): 6; „Japán versek”, ford. MATAVOVSZKY Béla, *Új Idők* 33, 34. sz. (1927): 208.

44 KUNCZ Aladár, „A régi és az új Japán”, *Ellenzék*, 1922. szeptember 3., 9–10.

45 „Japán dicsőítése a bornak”, *Borászati Lapok* 54, 40. sz. (1922): 357. (A levél írója K. Kováts János, „fordítója” Kovásznay Kováts János – vagyis ugyanaz a „borász”).

Hogyha eljő kedvesem az éjjel
S átugrik a magas kerítésen,
Édes kutyám, ne légy akkor résen [...].⁴⁶

Az 1920-as évek elején több önálló, japán fordításokat tartalmazó kötet is megjelent, Bardócz Árpád, Szombati Szabó István és Barna János ilyen értelemben Kosztolányi Dezső elődeinek tekinthetők.⁴⁷ Sem Bardócz, sem Szombati Szabó nem hagyta abba a japán versek fordítását kötetük megjelenése után, később is közzétettek néhányat.⁴⁸ Erre a másfél évtizedre esett Kosztolányi Dezső életművének kiteljesedése, benne a japán fordításoknak is, de erről majd később, a kritikai kiadás megjelenésekor esik szó.

A *Literatura* 1936. évi kötetében, nyilván nem függetlenül a *Nyugat* japán-antológiájától Thein Alfréd recenziót közölt *A japán irodalom útja* címmel. Írása valójában Kuni Macuo, Alfred Smouler és Rjúkó Kavadzsi *Histoire de la Littérature Japonaise* című, Párizsban az előző évben megjelent kötetét ismerteti.⁴⁹ Egy évvel később Kállay Miklós a *Napkelet*ben egy francia Basó-antológiáról írva, a haikai jellegzetességeit és a Basó életével kapcsolatos legfontosabb ismereteket foglalja össze. Megállapítja, hogy a fordítók csak a sorok számát tartották meg, a szótagszámot azonban nem. „De a versek így is igen tiszták és szépek”. E kötet egyik szerkesztője/fordítója szintén Kuni Macuo volt, a másik pedig Émile Steinilber-Oberlin.⁵⁰

A japán–magyar kapcsolatok egyik, erősen aktualizált összetevőjét mutatja meg a második világháború negyedik évében megjelent, már többször említett, Fekete Gabriella által szerkesztett, japán meséket és hősmondákat tartalmazó gyűjtemény bevezetőjének első bekezdése:

Japán rokonainkat hatalmas földrajzi távolság választja el tőlünk. A magyar és a japán nép lelkében mégis sok az egyező vonás. KATONANEMZET mind a kettő, s a hazafias-ságot és a hősi önfeláldozást tartja legfőbb erényének.

46 „Két japán vers”, ford. AMBRUS Balázs, *Ellenzék*, 1923. január 21., 13.

47 BARDÓCZ ÁRPÁD, *Japán versek* (Timișoara: Csendes Könyvnyomda, 1920); SZOMBATI-SZABÓ ISTVÁN, *Régi japán költők: Versek: Műfordítás antológia a Krisztus utáni 8., 9. és 10. század japán lírájából* (Kolozsvár: „Kaláka” kiadása, 1923); BARNA JÁNOS, *Japán antológia* (Satu-Mare: Weisz Sándor Könyvnyomda, 1924); lásd még: ZÁGONYI, *Kosztolányi japán versfordításai...*, 49; BUDA, „A (mű)fordítás rejtekútjai...”, 356–357.

48 „Japán költők”, ford. BARDÓCZ ÁRPÁD, *Új Idők* 28, 1. sz. (1922): 2; „Japán költők”, ford. SZOMBATI SZABÓ ISTVÁN, *Az Újság*, 1924. augusztus 20., 2. (Öt vers a *Manjósúból* és a *Kokin vakasúból*.)

49 THEIN ALFRÉD, szerk., *Mai japán dekameron*, ford. Kuni MACUO, közl. Szergej JELISZEJEV és THEIN ALFRÉD, *Mai külföldi dekameron* (Budapest: Nyugat Kiadó, 1936); THEIN ALFRÉD, „A japán irodalom útja”, *Literatura* 11 (1936): 188–190.

50 KÁLLAY MIKLÓS, „Hai kai de Bashô et de ses disciples”, *Napkelet* 15, 3. sz. (1937): 210–212.

A második világháború után, igaz fáziskéséssel, követve a nyugati világban érvényesülő tendenciát, amely a militarizált Japánt beemelte a demokratikus országok sorába, az 1960-as évek elejétől lassú paradigmaváltás következett be a magyar japanológiában is. A korábbi jószándékú, inkább műkedvelő rajongók és a nyelvet ismerő szakemberek aránya az utóbbiak javára, ha nem is jelentősen, de megváltozott, s a közvetítőnyelvi fordítások mellett egyenjogúságot nyert a forrásnyelv használatának követelménye. Persze nyugati nyelvből tolmácsolni alapvetően más, mint egy távol-keletiből, de a messzebb eső kultúrák alkotásait is azzal az igénnyel kell fordítani, mint a nyugatin belülieket: tartalom és formahűen, az eredeti kulturális sajátosságainak megtartásával, s ha szükséges, akár új, irodalmi rétegnyelvet teremtve.

Ezt a megváltozott szemléletet mutatja Horváth Tibor kritikája Donald Keene angol nyelvű japán irodalomtörténetéről; szaktudósé szakkönyvről.⁵¹ A kritika írója életútjával maga is példája volt a Távol-Kelet felé irányuló, az új lehetőségek hatására újonnan támadt érdeklődésnek: szakmai karrierjét régészként kezdte, s csak amikor a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeumba nevezték ki, akkor került látókörébe a keletkutatás. Japán tanulmányútjának kényszerű meghosszabbodása előnyös helyzetbe hozta, amit később a múzeum igazgatójaként messzemenően érvényesíteni tudott. Hozzájárult mindehhez az egyetemek orientalisztikai, távol-keleti oktatásának fellendülése, több helyre koncentrálódása, különösen 1990 után, ami lényegében egy nyitott(abb) világ sokféle igényeit elégítette ki, a Távol-Keletet is egyre jobban bevonva a hazai érdeklődésbe és ismeretekbe. S ebben a vonatkozásban mindaz, ami Japánból Magyarországra eljutott, a hazai demokratizálódást is elősegítette.

Az 1960-as évek a japán próza néhány kiemelkedő, világviszonylatban is ismert művének hazai megjelenésével kezdődött. 1963-ban Arthur Waley angol átültetése nyomán, Hamvas Béla fordításában, illetve ennek Philipp Berta általi átdolgozásában került az olvasók kezébe Muraszaki Sikibu *Gendzsi regénye*.⁵² Az első kötet elején az angol fordító rövid bevezetése olvasható, ebben Waley nem szól arról, hogy ő milyen kiadást, szöveget használt. A 11. században született művet ugyanis a mai japán olvasó sem érti, ennek következtében több, modernizált anyanyelvű kiadása is létezik. Ez a tény felveti azt az általános, tehát a jövőben egy esetleges magyar nyelvű, japán forrást használó fordítás alapkérdését, vajon a fordító – természetesen nyelvi kompetenciái birtokában – az eredeti, vagy egy modernizált japán szöveget válassza-e? Ha modernizáltat, akkor miért azt, amelyiket? És vajon az eredeti, valamint a modernizált japán szöveg két különböző – nyilván nem tartalmilag – szöveget kell hogy eredményezzen, akár magyarul, akár más nyugati nyelven születik meg? Több mint negyven évvel később a regényt Gy. Horváth László is lefordította, Edward G. Seidensticker angol fordítása

51 HORVÁTH Tibor, „Donald Keene: Japanese Literature: An Introduction for Western Readers”, *Helikon* 3, 1. sz. (1957): 33–38.

52 MURASZAKI [Sikibu], *Gendzsi regénye*, ford. HAMVAS Béla, átdolg. PHILIPP Berta, 3 köt., A világirodalom klasszikusai (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1963).

után.⁵³ S bár nem a szöveg teljes visszaadásán van a hangsúly, hanem a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum egyik értékes, a regény főhősének életét megörökítő, illusztrált kéziratának bemutatásán, feltétlenül említeni kell Dénes Mirjam és Fajcsák Györgyi kötetét, amely a múzeum emlékkiállításához kapcsolódott.⁵⁴ A regény első fordítása után, 1966-ban *Párnakönyv* címmel ugyancsak az udvari viszonyokat bemutató irodalmi naplók jelentek meg, fordítóik Holti Mária és Philipp Berta voltak. Forrásként szintén Arthur Waley angol változatát, Donald Keene szöveggyűjteményét, illetve japán nyersfordítást használtak.⁵⁵ A régebbi prózai művek közé tartoznak Ueda Akinari történetei, amelyek magyarul az *Eső és hold meséi* címet viselik. Fordítójuk Hani Kjoko – aki nagyon sokat tett a japán és magyar irodalom kölcsönös megismertetéséért –, valamint Holti Mária volt; forrásként a japán eredetit használták.⁵⁶

A buddhizmus nyugati terjedése következtében az 1970-es évektől Magyarországon is egyre nagyobb térre kaptak az európai gondolkodással hasonlóságot mutató, vagy éppen azt kikerülő – elsősorban meditációval, befelé fordulással, önmegismeréssel kombinált – ritusok, a vallás és a misztika határán álló testi-lelki gyakorlatok. 1978-ban Miklós Pál sinológus a *Gyorsuló idő* sorozatban úttörő kötetet jelentetett meg *A Zen és a művészet* címmel. Ennek egyik rövid fejezete a japán haikuval foglalkozik, amit Basó versei alapján mutat be, illusztrálva a keleti és nyugati világszemlélet különbségét:

A mi nyelvünk szerkezete, szókincese és alakjai szükségképp eltorzítják a nagyon távoli és nagyon idegen nyelvek költészetét, ha beléje kényszerítjük. A japán és a kínai nyelv tud olyan jelentésárnyalatokat kifejezni, amiket mi elképzelni is nehezen tudunk. [...] A torzulás természetesen még erősebb olyan műfordítóinknál, amilyen például Kosztolányi, akik ugyan páratlan beleérző készséggel adnak vissza egy-egy hangulatot, de a tárgyi körülmények sejtetését és a verbális és költészettani sajátosságok érzékeltetését egyaránt európai analógiákkal helyettesítik, minthogy az eredetit nem ismerik.⁵⁷

Hozzá kell tenni, hogy ez visszafelé is igaz, például egy-egy magyar irodalmi mű japán átültetése során; nem véletlen, hogy a japánra fordított, 1867 előtti művek száma csekély. Miklós Pál vékony kis könyve után egy évvel később Hürkecz István, aki Inoue Jaszusi és Mori Ógai egy-egy regényét japánból fordította, az *Igaz Szó* egyik *Kilátó*-mellékletében *Pillangók* cím alatt a haikuról közölt tanulmányt, gazdagon vegyítve azt saját fordításaival. Írásának bevezető fejezetében ez olvasható:

53 MURASZAKI udvarhölgy, *Gendzsi szerelmei*, ford. Gy. HORVÁTH László, 3 köt. (Budapest: Európa Könyvkiadó, 2009).

54 DÉNES Mirjam és FAJCSÁK Györgyi, szerk., *Gendzsi herceg nyomában: Japán képen és írásban* (Budapest: Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum, 2015).

55 *Párnakönyv: Japán irodalmi naplók a X–XI. századból*, ford. HOLTÍ Mária és PHILIPP Berta (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1966).

56 UEDA Akinari, *Eső és hold meséi*, ford. HANI Kjoko és HOLTÍ Mária, utószó HANI Kjoko (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1964).

57 MIKLÓS Pál, *A Zen és a művészet*, *Gyorsuló idő* (Budapest: Magvető Kiadó, 1978).

Hogy mi is a haiku, az még nem dőlt el végérvényesen. Sem a sokfiókos íróasztalú tudósok, sem a haiku-költők közt. Még kevésbé az alábbi haikuk fordítójának a fejében, [...] Ezért Miklós Pál kitűnő ismeretterjesztő könyvecskéjéből idézünk néhány ide vonatkozó passzust – a durvább tárgyi tévedések kihagyásával.⁵⁸

Fontos állomás volt 1981-ben a japán költészet (a haiku) magyarországi megismertetésében a Tandori Dezső fordította *Japán haiku versnaptár*. A válogatás a három legtöbbször értékelt költő, Basó, Buson és Issza verseit közli, Halla István rövid utószavával a haikuról; ez volt az első, nagyobb olvasóközönségnek szóló írás erről a versformáról. A kötet tipográfiája igen szép, hatásának ez is egyik összetevője: formátuma, Hirosige színes metszetei, a címerrajzok, az elegáns kötés, illetve borító mind szerepet játszottak a kiváltott hatásban.⁵⁹ Hozzá hasonló jelentőségű Rác István kötete, a *Fényes telihold*, amelyben a haikuk mellett tankák is vannak. A magyar változatok japán nyersfordításból születtek, összevetve német és francia átültetésekkel, de az eredeti forrás megnevezése hiányzik.⁶⁰

1982-ben Ausztráliában került ki a nyomdából – majd 1993-ban Magyarországon is – a japán írásbeliség és krónikairodalom első jelentős alkotása, az egyik legrégebbi japán nyelvi és történelmi emlék, a *Kodzsiki*, Kazár Lajos átültetésében. A fordító nem szépirodalmivá formált, könnyen olvasható történetekben adta vissza az anyanyelvi olvasók számára is sok helyen homályos szöveget, hanem érzékeltette nyelvi, értelmezési, formai nehézségeit. Forrása, ahogy erről a bevezetőben számot ad, Ivao Kinosita 1940-es japán kiadása volt, de felhasznált más nyelvekre fordított változatokat is.⁶¹ A japán ősmondák, mítoszok, történelmi legendák részletei több kiadványban olvashatók, közülük Kevey István és Icsikava Mijoko gyerekeknek írt, a japán szöveget forrásul használó történeteit,⁶² illetve Maurice Percheron francia nyelvről fordított, a történelmi időkötet is magába foglaló műveit lehet kiragadva említeni.⁶³

Az 1990 utáni három évtizedre a haiku magyarországi gátszakadása jellemző, amely egy-két szövegkiadásban/fordításban méltó a forrásaihoz, másfelől azonban – nem is lehet másképp – részben átalakult „nemzeti” műfajjá, részben felhígult, semmitmondóvá vált. A szakmai igényekre, valamint tartalmi-formai szempontokra egyaránt figyelő közvetítők között feltétlenül említeni kell Terebess Gábort, aki könyvkiadóként, eleinte valóságos, mostanában már csak online bolthálózat üzemeltetőjeként, illetve igen gazdag és változatos honlapjának fenntartójaként fontos szerepet tölt be a Közel- és Tá-

58 HÜRKECZ István, „Pillangók”, *Igaz Szó* 27, 12. sz. (1979): 549–555.

59 *Japán haiku versnaptár*; ford. TANDORI Dezső, utószó HALLA István (Budapest: Magyar Helikon, 1981).

60 RÁC István, *Fényes telihold: Négy évszak Nipponban: Haikuk és tankák*, Kosmosz Könyvek (Budapest: Móra Kiadó, 1988).

61 KO-DZSI-KI, „Régi történetek feljegyzései”: *Japán őstörténet*, ford., magy. KAZÁR Lajos (Sydney: Magyar Történelmi Társulat, 1982¹; 1993²).

62 *Japán mitológiai elbeszélések: Japán őstörténeti feljegyzések és regék olvasmányos gyűjteménye*, ford. KEVEY István és ICHIKAWA Mijoko (Budapest: Boncza Kiadó, 1999).

63 MAURICE PERCHERON, *Japán hősi legendája*, ford. NOVÁK Petra és AMBRUS Kata (Budapest: Torii Kiadó, 2005).

vol-Kelet megismertetésében.⁶⁴ Szántai Zsolt források feltüntetése nélküli, párhuzamos anyagokat is tartalmazó fordításai mellett – amelyek között megtalálható a *Száz híres vers*, azaz *Ogura Hjakunin Isszu* című gyűjtemény teljes átültetése is –, a *Lyra Mundi* sorozatban megjelent Basó-kötet párhuzamos, többnyelvű szöveggözlésével, igen gazdag jegyzetanyagával az elmélyültebb megismerést teszi lehetővé.⁶⁵ S a nyugati nyelvek nagy haikugyűjteményei közül egy holland nyelvű is olvasható magyarul, lefordítása feltehetően valami véletlennek, vagy hirtelen aktualitásnak köszönhető.⁶⁶

A *Harcosok Ösvényén* sorozat célja ugyan nem a régi japán irodalom megismertetése, de néhány kötetben mégis helyt kaptak 1868 előtti szerzők is. E sorozaton belül jelent meg Daidódzsi Júzan *A busidó alapjai* című viselkedésgyűjteménye, valamint Jamamoto Cunetomo *Hagakure* című munkája is. Az első forrásaként egy japán és egy angol nyelvű mű van feltüntetve, a második is angol fordításból készült.⁶⁷ 2004-ben jelent meg a sorozatban a *Mijamoto Muszasi* főcímet viselő kötet, amely Szugavara Makato angoltól fordított Muszasi-életrajzát, illetve Muszasi *Az öt elem könyve* című, japánból fordított munkáját tartalmazza. Előszavában a japán fordító – mellette van egy magyar is – a régi japán szövegek, s különösen Muszasi írásának érthetőségéről és a fordítás elveiről ír.⁶⁸ A japán világlátás, az Edo-kor harcosainak világszemlélete szempontjából – a Tokugava-kor kezdetének tükröződése majdnem száz évvel később – ide tartozik Tacsibana Minehide 2009-ben megjelent Muszasi-életrajza, amelyet angoltól fordítottak.⁶⁹

2000-ben jelent meg egy kötet Kobajasi Issza haikuiból Terebess Gábor fordításában. Forrásnyelve az eredeti, a kötet elején a fordító bevezetője olvasható, amely a szerző rövid életrajzát, a haiku jellemzőit foglalja össze. Terebess egy haiku fordításpróbáit is megmutatja, amíg a végső változatra rá nem talál. A gesztus fontos, mert világosan érzékelteti, hogy a célnyelvi fordítók nem tudnak elvonatkoztatni saját anyanyelvi közegük alkotáselőzményeitől, amely a legszorosabb forma- és tartalomhűség mellett is megjelenik a fordításokban. A versek időrendben követik egymást, a datálatlanok a

64 *Terebess online: a Terebess Hungária Kft. honlapja*, hozzáférés: 2020.04.28, <https://terebess.hu>.

65 *Haikuk és wakák: Japán versek*, vál., ford. SZÁNTAI Zsolt (Szeged: Szukits Kiadó, 2001); *1000 japán vers: Haikuk, wakák*, ford. SZÁNTAI Zsolt (Budapest: STB Kiadó, 2009); MACUO Basó, *333 haiku*, vál. Gy. HORVÁTH László, ford. Gy. HORVÁTH László és TANDORI Dezső, jegyz. Gy. HORVÁTH László és NAGY Anita, *Lyra mundi* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 2009).

66 J. van TOOREN, *Haiku: Az ifjú Hold: Japán haikuköltészet a tizenötödik századtól mostanáig*, ford. HORVÁTH Ödön (Budapest: Napeledelel Könyvkiadó, 2011).

67 DAIDÓDZSI Júzan, *A busidó alapjai: Szamuráj törvénykönyv*, ford. TÓTH Andrea, jegyz. FARKAS Katalin, szerk. KÁRPÁTI Gábor, *Harcosok ösvényén* (Budapest: Szenzár Kiadó, 2003); JAMAMOTO Cunetomo, *Hagakure: A samurájok kódexe*, ford. KÁRPÁTI Gábor, *Harcosok ösvényén* (Budapest: Szenzár Kiadó, 2000).

68 SZUGAVARA Makoto, *Mijamoto Muszasi – A nyughatatlan géniusz / MIJAMOTO Muszasi, Az Öt Elem könyve*, ford. ABE Tetsushi, TÓTH Andrea és VARGA Orsolya, *Harcosok ösvényén* (Budapest: Szenzár Kiadó, 2004).

69 [TACSIBANA Minehide és DE LANGE, William], *Busú denraiki: Az igazi Muszasi*, ford. AMBRUS Kata (Budapest: Torii Kulturális és Sportszolgáltató Betéti Társaság, 2009).

versorozat végén olvashatók. A kötetet válogatott bibliográfia zárja, amely Issza magyarul megjelent műveit is tartalmazza.⁷⁰

Érdekes kötetet adott közre Szato Hiroaki angolul, amely 2005-ben magyarul is megjelent *Szamurajlegendák* címmel. Szerzője azoknak az évszázadoknak a forrásaiból válogat, amelyeket a japán történelemben a szamurajok évszázadainak lehetne nevezni. De nemcsak válogat, olvasásukat összekötő, értelmező szövegekkel meg is könnyíti, hogy a nyugati érdeklődő tartalmilag hiteles ismeretekhez jusson. Az angol nyelvű, jegyzetekkel ellátott szöveggyűjtemény magyar fordítása Yamaji Masanori szakmai felügyelete mellett készült, ennek következtében az egyik legmegbízhatóbb magyar nyelvű forrás, ha nyelvi áttélelezettséggel is, ami a hazai olvasók rendelkezésére áll.⁷¹ Tematikailag is kapcsolódik e szöveggyűjteményhez az ugyanebben az évben megjelent, a 12. századi japán történelem fontos eseménycsoportját tárgyaló, de csak a 17. században lejegyzett, a Szoga testvérek életét tárgyaló *Szoga monogatar*. Angolból továbbfordított változatát jelentette meg a *Harcosok Ösvényén* című sorozatban a Szenzár Kiadó, a fordító, Thomas J. Cogan részletes tanulmányával, amely a monogatarival kapcsolatos összes fontos kérdést tárgyalja.⁷²

A 2011-es év különlegessége két Basó-kötet volt. Az év közepén Kolozsy-Kiss Eszter fordításában mind a hat, útinapló jellegű, prózai és verses részleteket tartalmazó írás, majd az év második részében Vihar Judit tolmácsolásában a legterjedelmesebb, az északi utazás alatt született napló jelent meg. Kolozsy-Kiss Eszter bevezetőjében röviden ismerteti Macuo Basó életét, az útinapló japán műfaját, kitér a haikuval kapcsolatos kérdésekre is, illetve saját, fordítással kapcsolatos elképzeléseit. Erről többek között ezt írja:

Kosztolányi munkássága nélkül talán soha nem vált volna a japán vers nálunk is népszerűvé, ugyanakkor az általa közvetített tankák, hokkuk, haikuk szép magyar versek ugyan, de semmiképpen sem japánok. Az én fordításaim ebben az értelemben nem szép versek. Nem is volt szándékomban szép magyar versek írása, ezért lehet, hogy lesznek olyan olvasók is, akiknek ez a kötet csalódást okoz. Az én szándékom az volt, hogy a japán eredeti verseket a lehető legpontosabban visszaadjam.⁷³

Vihar Judit a magyar mellett a japán szöveget is közli, rövid előszót írt a kötethez, amely fényképekkel, metszetekkel gazdagon illusztrált, s a megjelenése szomorú aktualitására, a 2011-es tóhokui földrengésre is utal.⁷⁴

70 KOBAJASI Issza, *Egy csésze tea Isszával*, ford. TERECESS Gábor (Budapest: Orpheusz Kiadó, 2000).

71 SATO Hiroaki, *Szamurajlegendák*, ford. GOSZTOLA Rita, GYURA Veronika, HOLLÓSI Krisztina és VAGDALT Judit (Budapest: General Press, 2009).

72 *A Szoga fivérek krónikája*, angolból ford. TÓTH Andrea, *Harcosok ösvényén* (Budapest: Szenzár Kiadó, 2005).

73 MACUO Basó, *Útinaplók*, ford., kiad. KOLOZSY-KISS Eszter, Pagoda és krizantém (Budapest: Ráció Kiadó, 2011), 16.

74 MACUO Basó, *Észak ösvényein: Egy 17. századi japán költő verses útinaplója*, szerk., ford. VIHAR Judit (Budapest: Vince Kiadó, 2011).

Különleges, többnyelvű, többszerzőjű kötetet adott ki 2017-ben a Gondolat Kiadó. Josisige no Jaszutane, Kamo no Csómei és Basil Buntig egy-egy, időben egymásra hatást gyakorló művét magyarul, s párhuzamosan a kínai, a japán és az angol eredeti szöveget is. Mindhárom magyar változat közvetítőnyelv nélküli, s a két fordító, Fülöp József és Szemerey Márton igen informatív tanulmánnyal, fordítási bibliográfiával és alaprajzokkal (Heiankjó) segítik a megértést. A tanulmány egyik erénye, hogy szöveg-elemzésre is vállalkozik, bemutatva a japán eredetiben elrejtett verssorokat, s azokat kiemelve a teljes versek japán és magyar szövegét is párhuzamosan közli, ezáltal a két nyelv különbségét vizuálisan is érzékeltetni tudja. A névírás a Hepburn-átírást követi. A kötet tipográfiája is nagyon mutatós.⁷⁵

Kosztolányi Dezsőnek elévülhetetlen érdemei vannak a japán irodalom, pontosabban a japán költészet egy részének hazai megismertetésében, függetlenül műfordítói munkája megítélésétől. Bár már az első világháború előtt is érdeklődött a japán kultúra iránt, japán fordításainak legnagyobb része a két világháború közötti évekre esett. A Kolozsy-Kiss Eszter által sajtó alá rendezett kritikai kiadás nagy érdeme, hogy kettős – japán és magyar – szempontokat is figyelembe vesz. A kötet gerince valójában egy többnyelvű antológia, amely a fordítások mellett párhuzamosan közli a megtalált forrásokat, valamint a közvetítő szövegeket, amelyek alapján Kosztolányi a magyar változatokat létrehozta; ebben a vonatkozásban a nemzetközi japanológiában is újdonság, e versek korábban soha nem jelentek meg hasonló gyűjteményben. A kíséző tanulmány pedig a fordítások keletkezés- és kiadástörténetén túl a szükséges japán irodalmi ismereteket is összefoglalja, s az olvasót részletes és sok szempontú mutatórendszer segíti.⁷⁶

A Meidzsi előtti japán irodalomnak a reformkortól napjainkig tartó hazai jelenlétét a *Szarasina napló* 2018-as megjelenésével lehet félbehagyni. Szugavara no Takaszue lányának naplóját Fittler Áron fordította, munkája – a tipográfiai gyakorlatlanságon kívül, ami nyilván a magánkiadás következménye – fontos ismereteket nyújt a megértéshez, fordításának nyelve pedig élménnyel láthatja el az olvasót. Részletes bevezetője kitér a napló keletkezésére, társadalmi és irodalmi hátterére, műfaji összetevőire, a szerző családi viszonyaira, a naplóra mint irodalmi műre, valamint a japán és nyugati befogadásra. Külön szól a fordítás elveiről és nehézségeiről, precízen feltüntetve a használt kiadásokat. A szövegközlésben folyamatosan szedve olvashatók a magyarázó jegyzetek, az illusztrációk jól válogatottak, a térképek informatívok. A kötet tartalmazza végül a japán szöveget is.⁷⁷

75 YASUTANE [Yoshisige no], CHŌMEI [Kamo no] és BUNTING [Basil], *A fűkunyhóból*, ford., kiad. FÜLÖP József és SZEMEREY Márton (Budapest: Gondolat Kiadó, 2017).

76 KOSZTOLÁNYI Dezső, *Japán versek*, kiad. KOLOZSY-KISS Eszter, Kosztolányi Dezső összes művei (Budapest: Kalligram Kiadó, 2017).

77 SZUGAVARA no Takaszue lánya, *Szarasina napló: Egy XI. századi japán nemesasszony önéletírása*, ford., kiad. FITTLER Áron (Dunakeszi: Magánkiadás, 2018).

Miután a Kínától keletre található szigetvilágról, a Japán Császárságról szóló első hírek az 1500-as évek végétől jutottak el Európába, azt lehetne gondolni, hogy ez a kapcsolattörténeti fél évezred azóta teljes egészében vagy legalábbis nagy részében a két kultúra találkozásának, ismerkedésének időszaka volt. Csakhogy az 1600-as évek elejétől a Tokugava-bakufu fokozatosan elzárkózó külpolitikára rendezkedett be, s az 1860-as évek közepéig, a Meidzsi-időszakig távolságot tartott a nyugati világtól, csupán egy kis szigetén és kizárólag a hollandok képviselheték Európát. Az intézkedés kettős hatást váltott ki. A belső béke jót tett a japán kultúrának, benne az irodalomnak és a művészeknek is; Európában viszont minden japán vonatkozás, szellemi vagy tárgyi tényező a titokzatosság, a különlegesség nimbuszát kapta, amit az egyes nemzetek a saját hagyományaik segítségével próbáltak megérteni és magyarázni – többnyire félreértésekkel. A Távol-Kelet legszélső országa az ismeretlenség ködében létezett csupán, közvetlen nyelvi vagy személyes érintkezésre nem nyílt mód.

Ez volt a legfőbb oka annak, hogy a japán irodalom lett a kultúra utolsó eleme, amely – nem szenzációként, hanem tényleges olvasmányként – eljutott Nyugatra.⁷⁸ Bár a japán írásról, a mitológia, hitvilág különlegességeiről már az első utazók, például Xavéri Szent Ferenc is szót ejtettek,⁷⁹ de kizárólag a furcsasága, érthetlensége volt az, amit észrevettek, s azt közvetítették. Mindez nem is lehetett másként, hiszen míg például a vizualitás vagy a személyes kapcsolatok értelmezhetők a megértés felületesebb szintjén is, addig az írással közvetített gondolatokhoz nemcsak a nyelvnek, hanem magának a japán világnak az ismerete is szükséges.

Emellett azonban más tényezők is közrejátszottak abban, hogy Nyugaton a kapcsolatok felvételekor már sok évszázados japán irodalomból, amelynek az elején, mint más nemzetek esetében is, mítoszok és mondák állnak – a *Kodzsiki* és *Nihonsoki* (*Nihongi*) –, a Meidzsi utáni szerzők és művek az ismertebbek; kivéve a haiku versformáját és néhány alkotóját. Az egyik ok az az általános körülmény, hogy a jelenkor olvasmányai mindig közelebb állnak a jelen olvasóhoz, mint a régi irodalom alkotásai. Szerepet játszik az is, hogy az 1868 utáni években jelentős kölcsönhatások formálták az írói, költői felfogást: a japán alkotók utánozni akarták az angol, német, francia, orosz irodalmat, a nyugati olvasók pedig az őket is érintő problémákat szerették volna viszontlátni japán környezetben. A jelenkor megértésének feltétele mindig valami kiegyenlítődség a tematikában és a tárgyalásban, különösen, ha ennyire eltérő és sokáig kapcsolat nél-

78 Ezt mutatják a bibliográfiák is, amelyekben más témakörökhöz képest alárendelt szerepet játszik az irodalom, s ezen belül is az 1868 előtti művek kiadásai, lásd: Oskar NACHOD, comp., *Bibliography of the Japanese Empire, 1906–1926*, Vol. 2 (London–Leipzig: Edward Goldston–Karl W. Hiersemann, 1928), – 9575 tételből 394; Wolfgang HADAMITZKY und Marianne KOCKS, *Japan-Bibliographie: Verzeichnis deutschsprachiger japanbezogener Veröffentlichungen: Reiche A. Monografien, Zeitschriften, Karten: 1477–1920*, Vol. 3 (München–London–New York: Saur, 1990), 1. – 3231 tételből 224; Wolfgang HADAMITZKY und Marianne RUDAT-KOCKS, *Japan-Bibliographie: Verzeichnis deutschsprachiger japanbezogener Veröffentlichungen: Reiche B. Aufsätze: 1611–1900*, Vol. 2 (München: Saur, 1998), 1/1.– 6098 tételből 133.

79 BUDA, *Messziről felmerülő, vonzó szigetek...*, 39, 44.

küli két civilizációról van szó. Reagálni inkább a közösré lehetséges, nem annyira az ismeretlenre, a meg nem értettre. Emellett azonban az 1868 utáni évtizedekben a régi japán irodalom szerzői és művei az akkori jelen japán olvasói előtt sem voltak közismertek, hiszen részben akkor kezdődött meg a japán múlt, benne a kultúra és az irodalom új kanonizációja, s igen jelentős gát volt, a régi irodalmat eredetiben megismerő anyanyelvi olvasó előtt is a nyelv, illetve az írás változása.

A japán kultúra – részeként az irodalom, a művészetek – hazai megjelenése, jelenléte persze az nyugati és a japán, ezen belül a japán–magyar/magyar–japán kapcsolatok függvénye volt és maradt is. A kölcsönhatások a 17–18. században közvetettek és közvetítettek voltak, személyesekké a Meidzsi után vál(hat)tak, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia és a Japán Császárság diplomáciai kapcsolatba lépett egymással. A találkozások történetét más és más szempontból magyar szerzők is feldolgozták,⁸⁰ hasonlóképpen a japán irodalomról, irodalmi kapcsolatokról is született néhány könyv, publikáció, lexikoncikk.⁸¹ Vihar Judit megállapítása szerint a magyar fordításokat elsősorban a véletlenszerűség, valamint az elhivatottság jellemezte – ezt megerősíti az elmúlt két évszázad fordításainak áttekintése; megemlíti a forrásnyelv/közvetítőnyelv kérdését, valamint néhány jellemző fordítási/átírási hibát, s kiemeli a műfordító szerepét.⁸² Az átírás anomáliáira Erdős György is felhívja a figyelmet.⁸³ A forrásnyelvi-célnyelvi fordítások sajátosságairól Somodi Júlia írt összefoglalót.⁸⁴ Mindezekről itt csak említést lehet tenni, ez a tanulmány nem tér ki a fentiekkel kapcsolatos, speciális nyelvi ismeretek és követelmények teljes és részletes tárgyalására.

Az Edo-kor elzárkózása azonban nem volt teljesen hermetikus. Két nyugati hajós-nép, előbb (szabadabban, majd kitiltva) a portugálok, aztán (egyetlen kis szigetre beszorítva, korlátozott szabadsággal) a hollandok képviselői, akiket a sógunátus beenge-

80 FARKAS Ildikó, „Japán megjelenése Magyarországon a XIX–XX. század fordulóján”, in *Tanulmányok a magyar–japán kapcsolatok történetéből*, szerk. FARKAS Ildikó, SZERDAHELYI István, UMEMURA Yuko és WINTERMANTEL Péter, 63–88 (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2009); FARKAS Ildikó, „Japán megjelenése a két világháború közötti Magyarországon”, in *uo.*, 186–215; WINTERMANTEL Péter, *Nippon-babona: A magyar–japán kapcsolatok története* (Budapest: Osiris Kiadó–Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2016); UMEMURA Yuko, *Japánok és magyarok egymásról* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2017); KISS Sándor, *Japán vonzásában: Magyarok, akik szerették Japánt* (Budapest: Holnap Kiadó, 2017); TÓTH Gergely, *Japán–magyar kapcsolattörténet 1869–1913* (Budapest: Gondolat Kiadó, 2018).

81 PRÖHLE Vilmos, *A japáni irodalom kis tükre*, Távolság-Kelet könyvei (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1937); SÖVÉNY Aladár, „Japán irodalom”, in *Világirodalmi kisenciklopédia*, szerk. KÖPECZI Béla és PÓK Lajos, 2 kötet. (Budapest: Gondolat Kiadó, 1976), 2:645–649; VOIGT Vilmos, „Japán irodalma”, in *Világirodalmi lexikon*, főszerk. (I–XI): KIRÁLY István, (XII–XIX): SZERDAHELYI István, felelős szerk. (I–XI): SZERDAHELYI István, (XIII–XIX): JUHÁSZ Ildikó, 19 kötet. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977), 5:545; MÁRTONFI Ferenc, „Japán irodalmi formák”, in *uo.*, 5:545–552; MÁRTONFI Ferenc, „Japán irodalom”, in *uo.*, 5:552–566; VIHAR Judit, *A japán irodalom rövid története* (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994); VIHAR Judit, „A japán irodalom megjelenése Magyarországon 1989-ig”, in *Tanulmányok...*, 383–403; ERDŐS György, „Japán irodalom Magyarországon 1990-től”, in *Tanulmányok...*, 567–574.

82 VIHAR, „A japán irodalom...”, 383.

83 ERDŐS, „Japán irodalom...”, 569–570.

84 SOMODI Júlia, „Kultúrák fordítása: Néhány szóban a japán–magyar fordításról”, in *Ismerjük meg Japánt! Bevezetés a japanisztika alapjaiba*, szerk. FARKAS Ildikó, 203–218 (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2009).

dett az országba, a japán kulturális és anyagi értékek hírvivői lehettek. Csak az volt a baj, hogy az a közösség, amely a portugál és a holland nyelvet anyanyelvként beszélte, részben nem volt nagy létszámú, részben éppen a világ teljes felfedezését, feltérképezését követően egyre inkább vesztett korábbi, hatalmi pozíciójából. Emiatt anyanyelvüket, az első európai közvetítőnyelveket a kontinens egészét tekintve második nyelvként kevesen beszélték.

Mindez azt jelentette, hogy a holland és portugál, illetve a latin változatokban Európába került japán szövegek – a szépirodalom is – megértéséhez és elterjedéséhez újabb, második idegen nyelvként funkcionáló közvetítőnyelvre volt szükség. Ezek lettek az 1800-as évek második felétől előbb a francia, az angol, majd a német. A távoli japán világ emiatt például a magyarság számára hosszú ideig kettős fénytörésben mutatkozott meg, egy vagy két nyugat-európai nyelv közreműködésével. Ami a hűségnek – eleve eltekintve például a magyarul nagyon nehezen visszaadható, pontosan megnevezhető nemzeti reáliáktól, az eltérő társadalomtörténetől – elég sokat ártott. Másfelől viszont az átültetések mégiscsak lehetőséget teremtettek a távoli világ megismerésére, a közbülső szűrők torzításaival. A magyar fordítások is, hasonlóan más tolmácsolásokhoz, sokáig az említett három nyelvből készültek. Kelet-Európában az 1940-es évek végétől csatlakozott hozzájuk első közvetítőnyelvként az orosz. S bár korábban is voltak, akik értették a japán szövegeket, a közvetlenül a japánból történő fordítások számának növekedése részben az egyetemi japán tanszékek megjelenése után, illetve az 1990-es évek elejének kül- és belpolitikai változásaitól eredeztethető.

A forrásnyelv, a közvetítőnyelv(ek) és a célnyelv összefüggései

Forrásnyelv	A keletkezés vagy lejegyzés korának japán nyelve	
	Modernizált (mai) japán nyelv	
Közvetítőnyelv	Többszörös	Latin
		Portugál
		Holland
	Egyszeres (a leggyakoribbak)	Francia
		Angol
		Német
Orosz		
Célnyelv	Átültetés	Prenyugatos nyelvre
		Nyugatos nyelvre
		Posztnyugatos nyelvre
	Tartalom- és formahű fordítás	

Jelenleg a magyar fordítási gyakorlatban kiindulási állomásként egyaránt helyt kap a forrásnyelv és a közvetítőnyelv. A fordító feladata egy olyan magyar nyelvréteg meg-

teremtése, amelyre formailag és tartalmilag is lehet régi, valamint modern japán irodalmi alkotásokat fordítani úgy, hogy a tolmácsoló munkáját beépítheti a célnyelv hagyományába. A fordítónak ugyanis a forrás- és célnyelvet egyaránt kreatívan kell ismernie; ez a régi felismerés érvényes a távol-keleti irodalom más nyelvű alkotásaira is. Még jobb, hogy egymástól messzi kultúrák szövegeinek kölcsönös megismertetésében legalább két közreműködő vesz részt: egyikük az egyik, másikuk a másik nyelvi-világszemléleti specialistája, akiknek emellett vannak legalább alapvető ismereteik egymás kultúrájáról is. Végeredményben pedig, figyelembe véve a szükséges idő kikerülhetetlenségét, mindez azt is jelenti, hogy – nem különbözően a szépirodalom tartalmi és formai változásainak időbeliségétől – a (mű)fordítások nyelve is változékony. Egyfelől követi az önálló alkotásokét, másfelől azokra épülve egy másik kultúra elemeivel bővülve, sajátos, egy-egy idegen nyelvre, idegen szerzőre érvényes gondolat- és kifejezésrendszert hoz létre.

Vagyis a szépirodalmi alkotások fordításában sincsenek soha túl nem szárnyalható próbálkozások. Tulajdonképpen minden generációnak létre kell(ene) hoznia a maga Homéroszát, Shakespeare-ét vagy Dantéját; építve az elődök munkáira, de közelítve a későbbi átültetéseket a nyelvi változást megélő olvasókhöz, színházi közönséghez. Egy-egy japán irodalmi alkotás magyar hangulatának elérésében nagy szerepe van a fordító magyar nyelvi ismereteinek is, a kontextusok, mögöttes értelmek és hangulatok egy-egy szóhoz kötődő bonyolult hálózatához. Példaképpen kiragadva az Edo-kor második felének füzetekből álló, képekkel kiegészített műfaját, a *kibjósit*, amelynek fordítása a látszatra rövid szöveget tekintve könnyűnek tűnhet ugyan, megközelítő visszaadása mégis nehéz szellemi munka, mivel nyelvi (nyelvteremtési), illetve értelmi, értelmezési súlyokkal terhelt; a szavakkal együtt a hangulat, s az első jelentést gazdagító tartalmak éreztetése hosszú tapasztalat és megismerés eredménye lehet csupán.